

alla avlidna, och således varken friska eller sjuka, såsom vi vanligtvis skulle definiera dessa termer” (s. 233, min övers). Kvar står vi således med ytterligare en motsägelsefullhet och en välanvänd men fortsatt ivrig bläckpenna som vill veta mer.

Frida Beckman

**Osvald Wiklander, *Främmande fantasier. Mediala spår i postmodern svensk poesi*, Umeå:
Umeå universitet, 2026, 192 s. (diss. Umeå).**

<https://doi.org/10.54797/tfl.v56i1-2.67402>

Osvald Wiklanders doktorsavhandling tar avstamp i en tydlig tes: att den svenska poesin under 1900-talets andra hälft i grunden påverkades av en ny sorts internationellt medielandskap. De idéer om världen, livet och mänskliga erfarenheter som – framför allt via teveapparaten – trängde sig in i svenska vardagsliv från 1950-talet och framåt blev, kanske ofrånkomligen, en central utgångspunkt för lyriska grepp och poetiska visioner. På så sätt var den svenska poesin en integrerad del av en bredare postmodern förändring i livsförståelse – ett nytt sätt att tänka sig sin plats i världen och nya villkor för föreställningar om hur det är att vara människa.

Wiklanders undersökning bottnar i väl beprövade kulturteoretiska idéer hos Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, Marshall McLuhan och Fredric Jameson, och han utvecklar en egen metod för ändamålet som han kallar ”historisk poetik”. Denna har som syfte att identifiera ”själva historiciteten i språkets retorik” (s. 23) genom att förankra poeternas postmoderna skrivsätt i det enskilda diktverkets historiska situation. Avhandlingen identifierar med andra ord en lika kärnfull som viktig grundfråga och konstruerar en gedigen och effektiv undersökningsdesign.

Därefter analyseras fem centrala författarskap i det sena 1900-talets svenska poesihistoria. Först ut är Tomas Tranströmer. Med exempel från ett flertal samlingar visar Wiklander hur poetens metaforik

bygger på en repertoar av främmande fantasier som Tranströmer har gemensam med alla sina samtida läsare. Det kan handla om dikter som utspelar sig i Lissabon, där de gestaltade sinnesintrycken visserligen har sin utgångspunkt i upplevelser på plats, men vars konkreta detaljer ändå fungerar genom medialt spridda föreställningar om Portugal under Salazars 1960-tal. Ett annat övertygande exempel är hur New York City gestaltas i dikten "Schubertiana" från *Sanningsbarriären* (1978). Varje detalj i stadsskildringen, menar Wiklander, "triggar en bekant bild" (s. 79) av miljonstadens virvlande liv. Det Manhattan som dikten frammanar är inte bara poetens intryck av platsen eller ens en svensk sjuttiotalsföreställning om New York, nej, Tranströmers dikt ligger djupt förankrad i ett samtida, internationellt föreställningspaket – allmänt spritt över världen via filmer, teveserier, livsstilsmagasin, dagstidningar och nyhetsrapporter.

Efterföljande kapitel borrar sig ner i Göran Sonnevis, Kristina Lugns, Ann Jäderlunds och Åsa Maria Krafts respektive författarskap. Wiklander infriar läsarens förväntningar genom att lägga stor vikt vid Sonnevis "Om kriget i Vietnam" från 1965, som ju direkt gestaltar hur kriget på andra sidan jordklotet tränger sig in i svenska vardagsrum. Våldet, lidandet och övergreppen har färdats över världen och blivit integrerade delar av "Trakten jag bor i – Lund / med omnejd". Dikten aktualiserar alltså de identiska föreställningar om kriget som varje kväll fyllde allas teveskärmar. Dess sätt att fungera bygger på att både poeten, läsarna och nästan hela resten av västvärlden hade sett precis samma bilder.

Men Wiklander begränsar sig inte till detta antologinummer, utan går vidare i Sonnevis författarskap och överraskar med en djupgående diskussion om poetens föreställningar om "en global helhet" (s. 94) utifrån hans intresse för matematik, i synnerhet mängdteorin. Denna förmåga att gå utanför det förväntade ger studien både bredd och spets – och bidrar till att göra det övergripande argumentet övertygande.

Kapitlet om Kristina Lugn kretsar delvis kring helt andra sorters tankegods när poetens olika diktjag – hennes "avatarer", som Wiklander träffande kallar dem – analyseras som manifestationer av gemensamma, historiskt förankrade och medialt spridda idéer om kvinnliga identiteter. Vad är det egentligen för olika subjekt som

Lugns på ytan lakoniska dikter skriver fram, och hur kalkerade är de på schablonbilder av kvinnopositioner och kvinnoroller?

Ann Jäderlund och Åsa Maria Kraft får dela på det sista analyskapitlet. Anledningen är att Wiklander i deras respektive diktning ser två olika sorters uttryck för det han kallar ”den postmoderna allegorin”. Hos Jäderlund tar han fasta på det bildspråkliga spänningsfältet mellan mänskligt och växtligt i diktverket *Som en gång varit äng* (1988) och hur denna semantiska energi skiljer sig från äldre allegoriers sätt att fungera. Hos Kraft fokuserar Wiklander på *Diktaten* (1999) och dess parallellgestaltning av brobyggande och kärlek. Skriven medan Öresundsbron successivt tog form för att etablera en fysisk förbindelselänk mellan två länder och folk, frammanar boken en högst fantasieggande överlappning och kontrast mellan hållfasthetsberäkningar och ömsinta djuprelationer mellan två människor.

Wiklanders framställning är teoretiskt framtung på ett sätt som man ser ganska ofta i dagens litteraturvetenskapliga avhandlingar. Detta gäller särskilt det tidiga kapitel som helt ägnas en utdragen jämförelse mellan den grekiska antikens metafysiska syn på konstens kraft och den modernistiska tendensen att se det litterära språket som magiskt. Det är inget fel på dessa resonemang i sig, men kapitlet har alltför lite bäring på de textanalyser som sedan följer och känns därför redundant i undersökningens sammanhang.

Nu är det inte i första hand Wiklander som ska lastas för denna onödiga teoretiska barlast. Det tycks mig vara en återkommande tendens i våra doktorsavhandlingar med alltför många redovisade teoriläsefrukter innan analysen kommer i gång. Visst är avhandlingen en examinerande text, men den är inget teoripaper. Vad doktorsavhandlingen ska visa är väl att doktoranden klarar av att konstruera en effektiv undersökningsdesign och sedan kan använda den teoretiska och metodologiska apparaten för att utföra systematiska och giltiga analyser. Bredare teoretisk bildning får redovisas på annan plats. Här måste alla vi handledare och seminarieleddare göra en insats, inte minst för framtida projektansökningars skull.

Själva analyskapitlet lider av ett visst tunnelseende. Nog skulle Wiklander kunna anknyta till ett flertal tidigare analyser av Tomas Tranströmers metaforik när han diskuterar hur poetens dikter fungerar. I stället för allmänna och svepande teorier om antikens och

modernismens poetik kunde han ha byggt sina Tranströmerresonemang på Tranströmerforskningens grund. Och nog kan man tycka att Wiklander överdriver matematikens betydelse för Göran Sonnevis poetik. Här är det en uppenbar brist att Mona Sandqvists doktorsavhandling från 1989 om alkemins funktion i *Det omöjliga* (1975) inte används mer utförligt för att komma åt Sonnevis allmängiltighet. På samma sätt hade han kunnat engagera sig mer intimt med existerande forskning om Kristina Lugns och Ann Jäderlunds respektive författarskap.

Detta tunnelseende har delvis att göra med en viss begreppslig och omfångsrelaterad oskärpa som präglar hela undersökningen. Vad ordet "postmodernism" egentligen betyder för Wiklander klargörs aldrig. Ska beteckningen i första hand förstås utifrån retoriska drag, historiska förändringar eller poetologiska intentioner? När börjar och slutar postmodernismens epok, och hur stor geokulturell giltighet äger beteckningen? Hur viktig är just televisionen för de främmande fantasierna, och hur annorlunda fungerar vårt tids internet som spridningsmotor för gemensamma föreställningar? Och vilka mer konkreta analysgrepp ligger bakom Wiklanders identifikation av ett diktverks "historiska poetik"? Varför har han valt just dessa fem författarskap, och hur giltiga är hans analyser bortom dessa? Hade samma undersökning kunnat utföras med Sonja Åkessons, Majken Johanssons, Tobias Berggrens och Katarina Frostensons poesi som exempel?

Men faktum är att både Wiklanders tendens till tunnelseende och hans diffusa terminologi inte bara utgör brister i undersökningen utan också ger frukt. Bristen på skärpa innebär samtidigt en flexibilitet som tillåter honom att på ett nyanserat vis identifiera det fenomen han studerar. Han går inte bort sig i överdrivet försiktiga reservationer utan ställer självsäkert in siktet på det väsentliga. Det blir sedan upp till själva textanalyserna att fungera övertygande, och när dessa gång på gång bekräftar tesen är man som läsare ganska tacksam över att Wiklander skippade omvägarna och struntade i att komplettera livremmen med hängslen.

Vad gäller Kristina Lugns, Ann Jäderlunds och Åsa Maria Krafts poesi hade Osvald Wiklander kunnat skruva till analyserna ytterligare och föra mycket djupare diskussioner om hur de främmande

fantasierna faktiskt fungerar på diktraderna. Men denna känsla av otillfredsställelse bekräftar också den stora styrkan i avhandlingen. Ja, vill man hojta, Wiklander är något mycket viktigt på spåren och borde ha tagit upp fler aspekter hos Lugn, Jäderlund och Kraft som ytterligare hade bekräftat hans tes! Han hade också kunnat ta upp ett flertal andra svenska poeter från det sena 1900-talet och analysera deras verk ur precis samma perspektiv.

Just den reaktionen säger mycket om vad Osvald Wiklander åstadkommer i *Främmande fantasier*: han öppnar här dörren för ett perspektiv som känns självklart relevant och betydelsefullt när man väl har läst hans analyser. Wiklanders doktorsavhandling har därmed bidragit med en ny och genuint väsentlig optik på de senaste sjuttio årens svenska poesihistoria. Vi förstår den nu på ett lite annorlunda sätt, och nästa gång vi borrar oss ner i sextiotalets, sjuttiotalets, åttiotalets eller nittiotalets svenska poesi måste vi ha med oss hans idé om de främmande fantasiernas betydelse.

Och det är ju mycket mer än man kan begära av en doktorsavhandling. Det är rentav en bedrift som bygger på självständighet, kreativ förmåga och en säker blick på det poetiska språkets subtila villkor och egenskaper.

Paul Tenngart